

JAK NA INTERNET

Autorská práva

Sociální sítě, jakož i další služby a aplikace, poskytují uživatelům internetu nevídané možnosti pro vzájemnou výměnu digitálního obsahu všeho druhu – textů, hudby, obrázků a filmů, anebo také softwaru. Pokud uživatel tímto způsobem šíří své vlastní díla, je z hlediska autorských práv všechno v pořádku. Jde-li ale o díla cizí, měl by se takový uživatel mít na pozoru a pečlivě zvažovat, zda se náhodou nedopouští protiprávního jednání.

Autorský zákon

Ochrana práv autorů uměleckých, vědeckých a jiných děl (včetně počítačových programů) se řídí tzv. autorským zákonem, který ve sbírce zákonů najdeme pod číslem 121/2000. Každému, kdo se vážněji zabývá šířením internetového obsahu, lze vřele doporučit, aby si tuto právní normu přečetl. Běžný uživatel Internetu, který je zpravidla konzumentem a občasným přispěvatelem, by měl znát přinejmenším hlavní zásady zakotvené v autorském zákoně – a samozřejmě také používat vlastní hlavu.

Prokletí myšáka Mickeyho

Historický vývoj autorských zákonů u nás i ve světě odráží také některé negativní trendy, které jsou výsledkem soustředěného tlaku vlivných lobby spojených se zábavním průmyslem. I těchto okolností by si měl být poučený uživatel vědom, i když s nimi sám nemůže mnoho dělat.

První autorské zákony byly v anglosaském světě koncipovány v průběhu 18. století. Šlo v nich o nalezení rovnováhy mezi oprávněnými zájmy autorů a celé společnosti. Bez autorů totiž nikdy žádné umění nebude, a pokud si nedokáží svými díly vydělat na živobytí, budou nuceni se věnovat něčemu jinému. Na druhé straně ale musí mít i autorská ochrana své meze, protože je v celospolečenském zájmu, aby se umělecká díla (aspoň ta dobrá) stala součástí širšího kulturního povědomí. Tak jako ve vědě totiž často i v umění vznikají nová díla použitím a rozvinutím motivů z děl starších. Autoři a jejich dědicové proto nemohou mít možnost takové použití svých děl navždy blokovat.

Kongres Spojených států amerických nastavil v roce 1790 dobu trvání autorskoprávní ochrany na čtrnáct let s tím, že na žádost autora – pokud je v té době stále naživu – ji lze prodloužit o dalších čtrnáct let, ovšem pouze jednou! Po uplynutí této doby se každé dílo stalo volným (angl. public domain) a kdokoli s ním mohl nakládat podle svého uvážení. V průběhu 20. století se však tato doba opakovaně prodlužovala a ve většině západních zemí, včetně té naší, jsou dnes autorská díla chráněna prakticky po celé století od svého vzniku. Konkrétně, v autorském zákoně č. 121/2000 Sb. je trvání majetkových práv k autorským dílům stanoveno na dobu autorova života plus dalších 70 let.

Lawrence Lessig ve své knize Free Culture ukazuje, že američtí zákonodárci opakovaně přistoupili k prodloužení doby trvání autorských práv v době, kdy měl vypršet copyright Mickey Mouse. Tato skutečnost vypadá komicky, ale jen do chvíle, než si uvědomíme, jaký ohromný komerční potenciál se v Disneyových postavkách skrývá. A tak to vypadá, že oblíbený myšák a jeho přátelé se koule na noze se znakem © jen tak nezbaví, a spolu s s ním budou tímto čím dál více absurdním

JAK NA INTERNET

omezením vázána i mnohá podstatnější díla americké a světové kultury.

Stahování není trestné, ale ...

Autorský zákon je poměrně benevolentní k těm, kdo autorská díla užívají pouze pro osobní potřebu. V prostředí Internetu to znamená, že za stažení písničky nebo filmu vás nikdo před soud nepožene. Ovšem pozor:

- Toto tvrzení neplatí pro počítačové programy! Autorský zákon hovoří jasně: „Oprávněným uživatelem rozmnoženiny počítačového programu je oprávněný nabyvatel rozmnoženiny počítačového programu, který má vlastnické či jiné právo k rozmnoženině počítačového programu, ...”.
- Některé programy pro sdílení obsahu, zejména tzv. peer-to-peer systémy, fungují tak, že dílo stažené jedním uživatelem okamžitě dávají z jeho disku k dispozici ostatním. V takovém případě se uživatel dopouští protiprávního jednání, byť třeba nevědomky. Nedochází totiž pouze ke stažení díla pro osobní potřebu, ale jeho zpřístupňování dalším osobám.

Sluší se připomenout, že ani stahování děl chráněných autorským zákonem není úplně zadarmo – samozřejmě i za ně autorům náleží odměna, která však není dohodnuta mezi autorem a uživatelem, ale jde o tzv. náhradní odměnu, která se stanoví paušálně a poplatky se hradí z přístrojů, které výrobu umožňují a z nenahraných nosičů záznamů. Tedy vlastně přesněji, poplatky „se nehradí“, ale hradí je výrobci či dovozci takových přístrojů a nosičů, kteří je pak pochopitelně přenášejí na své zákazníky.

Férové užití děl

Autorské zákony, včetně toho českého, umožňují přiměřeným způsobem citovat z děl, která dosud podléhají ochraně autorských práv. Takové použití se v anglické terminologii nazývá „fair use”, i když se někteří distributoři autorských děl snaží i od takového počínání odrazovat.

Zákon výslovně umožňuje používat v odůvodněné míře výňatky z cizích děl ve vlastní tvorbě, případně pro účely kritiky, recenze apod. Také je dovoleno používat dílo při výuce nebo neziskovém vědeckém výzkumu.

Licenční smlouva

Počítačové programy a také některá umělecká díla se dodávají s licenční smlouvou neboli licencí. Ta v podstatě vyjadřuje vůli autora ohledně předpokládaných způsobů použití díla.

Problematika licenčních smluv je velmi komplikovaná a je lepší ji přenechat právníkům. Za zmínku třeba stojí, že softwarovou licenci může být zakázáno pořizování záložních kopií programu, ačkoli to autorský zákon na obecné úrovni umožňuje.

Ustanovení licenční smlouvy zpravidla nabyvatele díla omezují v tom, co smí s dílem podnikat, tedy zejména že je nesmí kopírovat, modifikovat nebo dále šířit. Nemusí tomu ale tak být vždy. Existují totiž také typy licencí, které naopak kopírování, modifikace a další šíření podporují. Pokud autor pro své dílo zvolí takovou licenci, snaží se tím obvykle dosáhnout co největšího rozšíření díla, zajistit, že dílo může být dále jinými autory rozvíjeno, a podobně.

JAK NA INTERNET

V oblasti počítačových programů se pro tento účel používají takzvané licence svobodného softwaru (angl. free software licenses). Základními dvěma druhy jsou:

- **GNU GPL**, čili Všeobecná veřejná licence GNU. Tato licence umožňuje počítačový program kopírovat a modifikovat, a pro tyto účely uživateli zaručuje přístup ke zdrojovému kódu programu. GNU GPL také umožňuje program nebo jeho modifikace dále šířit, ovšem pouze za předpokladu, že každý nový nabyvatel bude mít stejná práva jako ten, kdo dílo šíří.
- **Licence BSD** (Berkeley Software Distribution) je velmi liberální licencí, která umožňuje používat program v podstatě libovolným způsobem. Jedinou podmínkou je, že zdrojový kód programu nebo jeho modifikací, pokud je dále šířen, musí obsahovat kompletní text licence včetně údajů o autorství. Programy s licencí BSD se například mohou stát součástí jiných programů, jejichž zdrojový kód už není dalším nabyvatelům poskytován.

Pro jiná díla, například literární, hudební nebo výtvarná, fotografie, filmy apod., plní podobnou úlohu licence Creative Commons. Ty umožňují autorům vhodně namíxovat vlastnosti, které od licenční smlouvy požadují, zejména

- zda se povolují modifikace díla, a pokud ano, zda se pro další šíření odvozených děl požadují stejné licenční podmínky;
- zda se povoluje komerční využití díla;
- zda má být licence vztažena k jurisdikci konkrétního státu anebo má být mezinárodní.

